JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH
Volume 4, Issue 4, May 2026 Online ISSN: 3030-3508
https://spaceknowladge.com

O‘ZBEKISTON HUDUDLARIDA IQTISODIY O‘SISH SUR’ATLARINING DINAMIKASI VA HUDUDIY TAFOVUTLAR TAHLILI

Imomov Ulug‘bek Ramazon o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:
Received:30.05.2026
Revised: 31.05.2026
Accepted:01.06.2026

KALIT SO’ZLAR:
iqtisodiy o‘sish, hududiy rivojlanish, hududiy tafovutlar, iqtisodiy dinamika, yalpi hududiy mahsulot, investitsiyalar, sanoat rivojlanishi, hududiy iqtisodiyot, iqtisodiy nomutanosiblik, barqaror rivojlanish.

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqolada O‘zbekiston hududlarida iqtisodiy o‘sish sur’atlarining dinamikasi hamda hududlar kesimidagi iqtisodiy tafovutlar tahlil qilingan. Tadqiqot davomida hududiy yalpi mahsulot hajmi, investitsiyalar, sanoat ishlab chiqarishi, xizmatlar sohasi va bandlik ko‘rsatkichlari asosida iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari baholangan. Shuningdek, hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy nomutanosibliklarning asosiy omillari aniqlanib, ularni qisqartirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari hududiy iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirish va barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy iqtisodiyotni barqaror taraqqiyot yo‘liga olib chiqish strategiyasi ko‘p jihatdan tarkibiy islohotlarning joylardagi samaradorligi va hududiy tizimlarning moslashuvchanlik darajasi bilan belgilanadi. Zamonaviy bosqichda hududiy rivojlanish jarayonlari umumiy makroiqtisodiy muvozanatning shunchaki passiv natijasi emas, balki tarkibiy o‘zgarishlarning mustaqil va yetakchi omili hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, hududlar kesimidagi real dinamikani baholash iqtisodiy faollikning muayyan markazlarda to‘planish

ko‘lamini oydinlashtirish hamda surunkali regional uzilishlarning tub sabablarini aniqlash imkonini beradi.

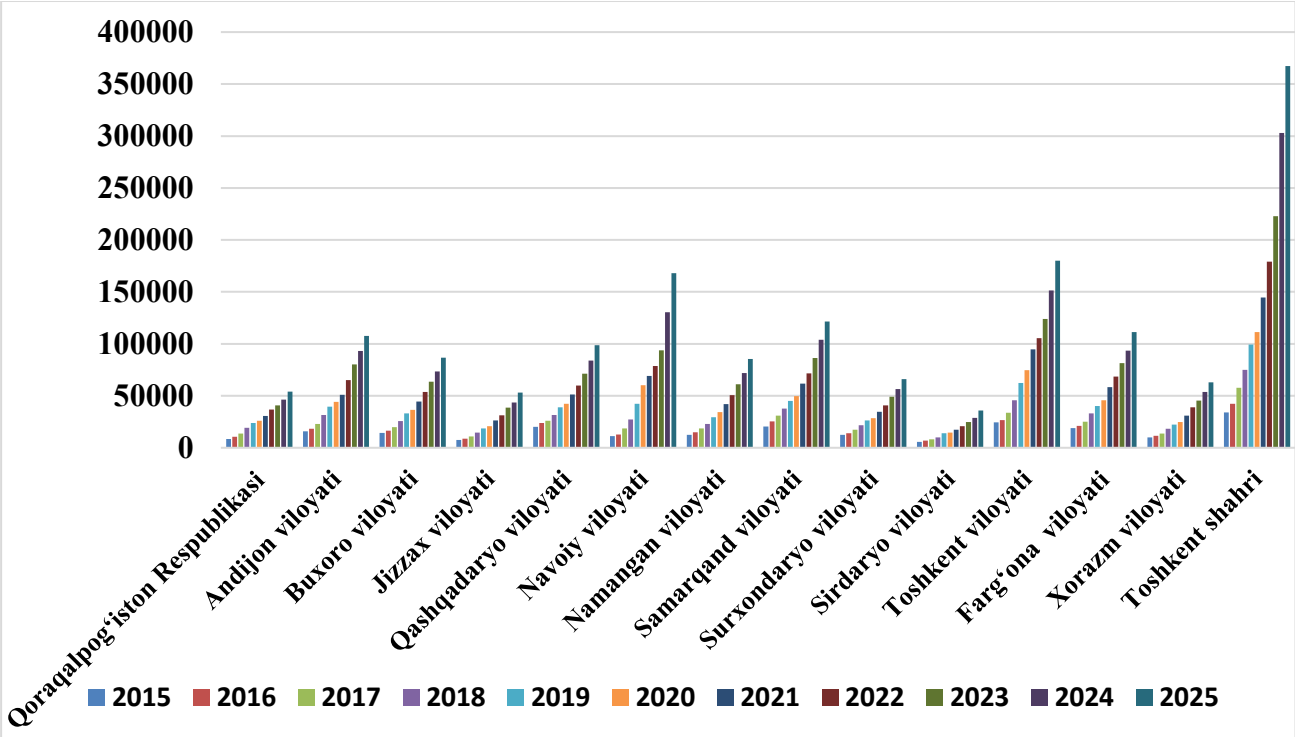
Tadqiqotda O‘zbekiston hududlarida iqtisodiy o‘sish sur’atlarining dinamikasi va hududiy tafovutlarni baholashda kompleks statistik hamda qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining 2015–2025-yillarga oid rasmiy ma’lumotlari tashkil etdi.

Tahlil jarayonida yalpi hududiy mahsulot, sanoat ishlab chiqarishi, investitsiyalar hajmi, xizmatlar sohasi hamda hududiy iqtisodiy faollik ko‘rsatkichlari dinamik qatorlar asosida o‘rganildi. Hududlar kesimida iqtisodiy o‘sish tendensiyalarini aniqlash maqsadida gorizontal va vertikal tahlil usullari qo‘llanildi. Shuningdek, hududlararo iqtisodiy tafovutlarning shakllanishiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlashda solishtirma tahlil va mantiqiy umumlashtirish yondashuvlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijasida hududiy iqtisodiy rivojlanishning differensial xususiyatlari, iqtisodiy faollikning hududlar bo‘yicha notekis taqsimlanishi hamda iqtisodiy o‘sish drayverlarining hududiy tarkibi baholandi.

2017-yildan boshlangan yangi bosqichdagi islohotlar hududiy boshqaruvda ma’muriy markazlashuv ko‘lamini kamaytirish, mahalliy byudjetlarning xususiy daromad bazasini mustahkamsh hamda soliq salohiyatini kengaytirishga yo‘naltirildi. Erkin iqtisodiy zonalar tizimining yoyilishi va ishlab chiqarishni klaster usulida tashkil etish chora-tadbirlari regional darajada sezilarli o‘sish trendlarini maydonga keltirdi. Biroq, 2015–2025-yillarni qamrab olgan dinamik tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, real iqtisodiy faollik hududlararo sinergiya va tashqi shoklarga bardoshlilik darajasiga ko‘ra keskin differensiallashgan. Diversifikatsiyalashgan sanoat va xizmatlar tuzilmasiga ega bo‘lgan Toshkent shahri va Navoiy viloyati kabi yirik markazlar 2020-yilgi pandemiya inqirozi sharoitida barqarorlikni saqlab qolgan bo‘lsa, agrar va birlamchi tarmoqlarga ixtisoslashgan chekka hududlarda (Surxondaryo, Xorazm viloyatlari) inqirozdan keyingi iqtisodiy tiklanish jarayonlari ancha sekin kechdi.

Quyidagi 1-rasmda aks etgan empirik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, 2015–2025 yillar oralig‘ida barcha hududiy sub’yektlarda YaHM hajmining mutloq qiymati barqaror o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lgan. Shunga qaramay, real o‘sish sur’atlarining jadalligi va barqarorlik darajasi bo‘yicha hududlararo chuqur uzilishlar saqlanib qolmoqda. Ba’zi sanoatlashgan va aglomeratsion markazlarda o‘sish drayverlari yuqori sur’atda harakat qilayotgan bo‘lsa, chekka agrar hududlarda iqtisodiy dinamika o‘ta zaif va tashqi shoklarga nisbatan beqaror ko‘rinish olgan.

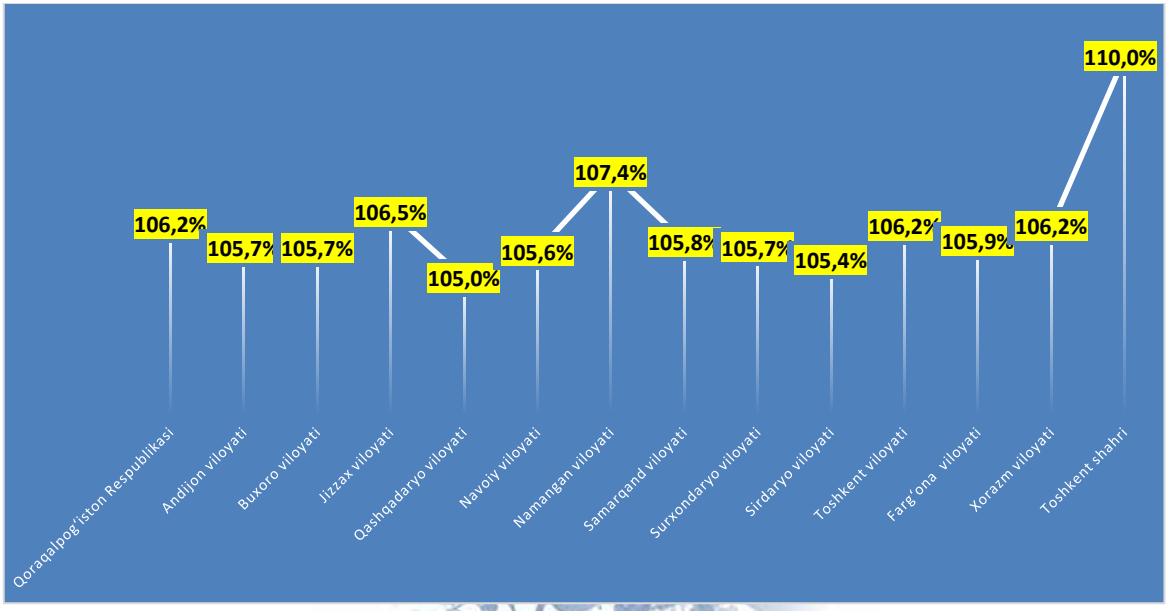

1-rasm. O'zbekiston Respublikasining hududlari kesimida Yalpi hududiy mahsulot ko'rsatkichlari mlrd.so‘m (2015-2025 y)

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy ma’lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblab chiqildi.

Tahlil davomida poytaxt — Toshkent shahri butun chorak davomida iqtisodiy o‘sish jadalligi bo‘yicha mutloq yetakchilikni saqlab qolgani oydinlashdi. 2-rasm vizual ma’lumotlariga ko‘ra, poytaxt iqtisodiyotining yillik o‘rtacha o‘sish sur’ati 109,87 foizni tashkil etadi. Bu esa respublikadagi boshqa barcha hududiy sub’yektlar trendidan sezilarli darajada yuqoridir.

Poytaxt mintaqasida kuzatilayotgan bunday yuqori intensivlik, bizning fikrimizcha, to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar, zamonaviy xizmatlar ko‘rsatish industriyasi, bank-moliya infratuzilmasi hamda intellektual resurslarning aynan shu hududda juda yuqori darajada to‘planganligi (konsentratsiyasi) bilan izohlanadi. Buning ustiga, transport-logistika tarmoqlarining markazlashtirilganligi poytaxt korxonalari uchun xomashyo yetkazib berish va tayyor mahsulotni sotish zanjirlarida tranzaksion xarajatlarni minimal darajaga tushirish imkonini bermoqda.

2-rasm. Hududlar bo‘yicha o‘rtacha iqtisodiy o‘sish sur’atlari (2015-2025 y)

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy ma’lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblab chiqildi.

Hududiy o‘sish maromining gorizontal tahlili Namangan va Jizzax viloyatlarida ham barqaror va ijobiy dinamika shakllanganidan dalolat beradi. Hisob-kitoblarimizga ko‘ra, tahlil qilinayotgan davrda Namangan viloyatining o‘rtacha yillik iqtisodiy o‘sish sur’ati 107,32 foizni, Jizzax viloyatida esa 106,34 foizni tashkil etdi. Ushbu hududlardagi ijobiy siljishlar mahalliy sanoat tarmoqlarining diversifikatsiyalashuvi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub’yektlarining faollashuvi hamda demografik o‘sishning ichki iste’mol bozorini kengaytiruvchi drayverga aylanganligi bilan asoslanadi.

Aksincha, respublikaning ayrim hududlarida makroiqtisodiy koeffitsiyentlar umummilliy o‘rtacha ko‘rsatkichlardan ancha pastroq trayektoriyada harakat qilmoqda. Xususan, Qashqadaryo viloyatida o‘rtacha yillik iqtisodiy o‘sish sur’ati 104,84 foizdan (o‘rtacha sof o‘sish 4,84 foiz) oshmagan bo‘lib, bu tahlil etilgan regional tizimlar ichida eng quyi ko‘rsatkichlardan biridir.

Tadqiqot natijalari O‘zbekiston hududlari iqtisodiy rivojlanishida sezilarli tafovutlar mavjudligini ko‘rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, iqtisodiy o‘sish sur’atlari hududlarning ishlab chiqarish tarkibi, investitsion jozibadorligi, infratuzilma rivojlanganligi va xizmatlar sektorining diversifikatsiyalashuv darajasiga bevosita bog‘liqdir.

Jumladan, Toshkent shahri, Navoiy, Namangan va Jizzax viloyatlarida iqtisodiy o‘sishning nisbatan yuqori sur’atlari kuzatilmoqda. Ushbu hududlarning har birida o‘ziga xos iqtisodiy ustunlik mavjud. Toshkent poytaxt, Navoiy oltin konlari, Namangan yuqori ishlab chiqarish maskani, Jizzax esa so‘nggi yillarda eng katta e’tibor olayotgan hududlardan biri. Agrar yo‘nalishga ixtisoslashgan ayrim hududlarda iqtisodiy faollikning sustligi va tashqi iqtisodiy shoklarga nisbatan zaif moslashuvchanlik saqlanib qolmoqda. Bu esa hududiy iqtisodiy siyosatda differensial yondashuvni kuchaytirish zarurligini anglatadi.

Shuningdek, hududiy iqtisodiy nomutanosibliklarni qisqartirish uchun mahalliy sanoatni diversifikatsiyalash, transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash hamda yuqori qo‘shilgan qiymat yaratadigan tarmoqlarni kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida hududiy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishi sifatida iqtisodiy resurslar va investitsiyalarni hududlar kesimida muvozanatli taqsimlash, ichki iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish hamda hududlarning raqobatbardoshligini oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlari. – Toshkent, 2015–2025.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining hududiy rivojlanish va investitsiya siyosatiga oid farmon va qarorlari.
3. Krugman P. Geography and Trade. – MIT Press, 1991
4. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990.
5. Fujita M., Krugman P., Venables A. The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade. – MIT Press, 1999.
6. Todaro M., Smith S. Economic Development. – Pearson Education, 2021.
7. World Bank. World Development Report. – Washington DC, various years.
8. OECD. Regional Development Policy Reviews. – Paris, various years.